

1985 - תיקון 17 לחוק השיפוט הצבאי - חיזוק עצמאות מערכת

המשפט הצבאי

מאת: סגן דורין אלישע, עוזרת ראש מדור האימונים וההכשרות, בית הספר למשפט צבאי

בשנת 1985 נערך תיקון מספר 17 לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955. התיקון נשא עימו שינויים הנחזים כפרוצדורליים, אך טמונים בחובו מרכיבים חשובים לחיזוק העצמאות והמקצועיות של מערכת המשפט הצבאית.

רקע עובדתי

בשנת 1977 הוקמה ועדת שמגר לבחינת מערכת השיפוט הצבאית. הוועדה המליצה על שינויים משמעותיים במערכת השיפוט הצבאי, ובכך הציפה לפני השטח את הנושא, שהפך לסוגיה ציבורית ופרלמנטרית ראשונה במעלה.

הוועדה גיבשה המלצותיה על הרקע ההיסטורי של מערכת המשפט הצבאית, שהייתה "פיקודית" באופיה, ופחות "פרופסיונלית-משפטית". לשם הדוגמה, שופטי בתי הדין מונו ללא ועדה למינוי שופטים, כגון זו שפעלה לאורך שנים רבות במגזר האזרחי, ובתי הדין היו כאלה שמפקדים זימנו ויכולים היו להתערב בפעולותיהם. למעשה, עד לתיקון החוק, נשיא בתי הדין הצבאיים עצמו היה קצין בכיר שאינו משפטן.

קטע מתוך כתבת עיתון "דבר" בקשר להצעת תיקון החוק, מיום 20 ביולי 1983

בשנת 1985 הבשיל עיבודן של המלצות הוועדה, ובהתאם לכך הוגשה הצעת חוק לתיקון חוק השיפוט הצבאי. היה זה התיקון ה-17 במספר, אך מעטים היו התיקונים שקדמו לו, שנשאו אופי רפורמטיבי כה מקיף.

הפרקליטות הצבאית הייתה שותפה פעילה, הן בגיבוש תוכן הצעת החוק, והן בניסוחו. התיקונים אימצו רבות מהמלצות ועדת שמגר מ-1977 לחיזוק עצמאות מערכת המשפט הצבאית, ואף כי חלק מההמלצות לא נכנסו לנוסח הצעת החוק בסופו של יום, רבים ראו בה משום שדרוג משמעותי והכרחי למערכת המשפט הצבאית.

מן הראוי להדגיש, כי השינויים לא באו בחלל הריק: בתקופת גיבושו של התיקון לחוק השיפוט הצבאי נדונו רפורמות שונות בהסדרי סדר הדין הפלילי האזרחי, ביניהן אף כאלה שהתרחשו בשיטות משפט צבאיות שמעבר לים [קישור], וראשי מערכת המשפט הצבאית ראו צורך ממשי בעדכון של חלק ממוסדותיה.

הליך החקיקה

תיקון החוק הביא עימו שינויים משמעותיים שנועדו לחיזוק ההיבט המקצועי ולהבטחת עצמאות שיקול דעתם של בעלי התפקיד בפרקליטות הצבאית, וכמובן, במערכת בתי-הדין הצבאיים. מעניין לציין כי ההוראה הראשונה בתיקון עסקה דווקא בתקופת הניסיון המשפטי המינימלי הדרוש לבעלי תפקידים שונים בפרקליטות הצבאית. כך לדוגמה, נדרש כי הפצ"ר יהיה משפטן בעל ניסיון של שבע שנים לפחות והתובע הצבאי הראשי והסניגור הצבאי הראשי יהיו בעלי ניסיון משפטי בן ארבע שנים לפחות. בדברי ההסבר להצעת החוק ובדיונים שנערכו לגביה הובהר כי המטרה בשינוי זה, הייתה להבטיח שהקצינים המתמנים לתפקידים אלה יהיו בעלי כישורים משפטיים נרחבים, וכי הם יוכלו ליתן שירות משפטי מקצועי המבוסס על ניסיון משמעותי. בין הדברים אף הובהר, שהשינוי יסייע בחיזוק אמון הציבור במערכת המשפט הצבאית.

מתפרסמת בזה הצעת חוק מטעם הממשלה:

חוק השיפוט הצבאי (תיקון מס' 17), התשמ"ו-1985	
תיקון סעיף 177	1. בסעיף 177 (ב) לחוק השיפוט הצבאי, התשמ"ו-1955 (להלן – החוק העיקרי), במקום "שש שנים" יבוא "שבע שנים" ובמקום "שתי שנים" יבוא "ארבע שנים".
תיקון סעיף 178	2. בסעיף 178 לחוק העיקרי, בסיפה, במקום "הקצינים המשפטיים" יבוא "הקצינים בעלי הכשרה משפטית".
ביטול סעיף 180	3. סעיף 180 לחוק העיקרי – בטל.
תיקון סעיף 181	4. בסעיף 181 (א) לחוק העיקרי, אחרי "קצינים" יבוא "בעלי הכשרה משפטית" ובמקום "שנתיים" יבוא "ארבע שנים".
תיקון סעיף 182	5. בסעיף 182 לחוק העיקרי, במקום "קצינים משפטיים" יבוא "קצינים בעלי הכשרה משפטית" ובמקום "שנתיים" יבוא "ארבע שנים".

ד ב ר י ה ס ב ר

<p>מסלינים במערכת השיפוט הצבאי בכללותה, והמלי צוהית היו נושא לדיון ציבורי במשך מספר שנים. לאחר עיון ובדיקה נוחלת לאמץ חלק מההמלצות של ועדת שמגר, והצעת החוק המוגשת בזה באה לתקן את חוק השיפוט הצבאי בהתאם להחלטות אלה. בהצעת החוק כלולים גם תיקונים נוספים הנוגעים למלאי תפקידים במוסדות המשפטיים בצה"ל.</p>	<p>במאי 1977 מינו שר הבטחון ושר המשפטים ועדה בראשות נשיא בית המשפט העליון דהיום, כב' השופט שמגר (להלן – ועדת שמגר) לבדוק ולהמליץ בעניין פתרון בעיות האיש של הפקידים השופטים הצבאיים-המשפטיים במערכת בתי הדין הצבאיים. הועדה המליצה, בין היתר, על הכנסת שינויים</p>
--	--

העמוד הראשון להצעת החוק, שהתפרסמה לציבור ב-6 בנובמבר 1985

שינוי נוסף בהצעת החוק נגע למנגנון מינוי השופטים הצבאיים המשפטיים בבתי-הדין הצבאיים; בהצעה הובאו כללים חדשים בדבר תקופת הניסיון הנדרשת לשם קבלת מינוי כשופט משפטי בבתי הדין, ביחס להרכב מותבי השיפוט ולדרכי מינויים של שופטים, בידי נשיא המדינה.

אף ביחס לשופטי בתי הדין, נקבעו תקופות ניסיון משפטי ארוכות: שופטי בית הדין הצבאי לערעורים נדרשו מעתה לשבע שנות ניסיון משפטי, ואילו שופטי בתי דין אחרים נדרשו לניסיון משפטי שבין שלוש לחמש שנים בית דין צבאי מחוזי או מיוחד יידרש לתקופת ניסיון משפטי של חמש שנים. משמעותה החשובה של דרישה זו, בבחינת גולת כותרת בתיקון החוק, הייתה בכך

שנקבע כי נשיא בית-הדין הצבאי לערעורים, שעד אז לא היה צריך להחזיק בהכשרה משפטית, יהיה משפטן.

המלצה חשובה נוספת של ועדת שמגר, שהוכנסה להצעת החוק, ואולי מהחשובות ביותר בה, הייתה לאפשר ערעור ברשות מבית הדין הצבאי לערעורים לבית המשפט העליון.

מטרת שינוי זה הייתה לאפשר דיון ופיקוח שיפוטי עליון על ידי הערכאה השיפוטית הבכירה במדינת ישראל; מכאן, שמאז ניתנת האפשרות לפנות לערכאה זו כאשר עולות שאלות משפטיות מורכבות הטומנות בתוכן חידושים או חשיבות ציבורית רחבה, הפורצת את גבולות מערכת השיפוט הצבאית. נקבע שהרשות לדיון בערעור על החלטות מערכת המשפט הצבאית תינתן מבית הדין הצבאי לערעורים או מאת בית המשפט העליון. ועדת שמגר הדגישה את חשיבותה של אפשרות הגשת הערעור, למען אחידות ההלכה הפסוקה.

בדיוני הכנסת הובעו דרישות לאימוץ מרכיבים אזרחיים נוספים במערכת המשפט הצבאית, אך לבסוף נתקבלה עמדת צה"ל כי יש לשמור על צביונו הבסיסי של המנגנון הקיים, מבלי לכבול ידיה של המערכת בהסדרים שאינם מתאימים למערכת המשפט הצבאית.

מן הראוי לציין שבתיקון מס' 17 לחוק השיפוט הצבאי שולבו אף תיקונים נוספים, פחות מהפכניים, כגון ביטול זכותו של נאשם לחקור עדים עצמאית אגב הליכי בדיקה של חשדות, קביעה כי קנסות או פיצויים שלא שולמו במועדם יחויבו בתוספת פיגור, מנגנונים לעיון בעונשם של מי שהורשעו ותיקונים מסוימים בקשר לעבירות הנוגעות לרכוש צבאי.

חשיבות החקיקה

תיקון מספר 17 לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955 היה לשלב משמעותי בהתפתחות מערכת המשפט הצבאית; אותה מערכת שהחלה דרכה כשיטה משפטית המבוססת על משפט חברים, בה מפקדים וחיילים שפטו איש את רעהו, הגיעה "לגיל ההתבגרות" ונדרשה להתפתח לכיוון פרופסיונלי, כזה שאמנם עדיין קשור בעבותות לעשייה הצבאית, אך מצד שני נשען על ידע מקצועי ועל ניסיון משפטי. מנסחי התיקון סברו – ובחלוף השנים דומה כי צדקו בסברתם – שרק בדרך זו ניתן להבטיח את עצמאותו ויעילותו של המנגנון המשפטי בצה"ל. זאת ועוד, הם הוסיפו וביקשו את ברכת בית-המשפט העליון, בכך שיצרו נתיב קבוע להגשת ערעורים לבית המשפט העליון על החלטותיו של בית הדין הצבאי לערעורים.

ראוי להדגיש, כי להסדרי החשיף חשיבות נוספת, המיוחדת לשנים האחרונות. כיום, ובפרט בעיניהם של גורמי שלטון ומשפט בישראל וברחבי העולם, מידת האמון והרצינות המיוחסת למערכת המשפט הצבאית כיום אינה נמדדת רק בפסיקה צודקת, אלא גם בעמידה בסטנדרטים בין-לאומיים המקובלים על גורמי מדיניות, משפט, ביטחון, אקדמיה ותקשורת שונים, והיא נבחנת שוב ושוב ביחס לעצמאותה ולהיותה נטולת פניות, ובמידת השקיפות, האפקטיביות, היעילות, היסודיות והמהירות המאפיינות אותה. ההוראות שאומצו בתיקון 17 היו תנאי הכרחי להצלחתה של מערכת המשפט הצבאי בהקשר זה.

יש להדגיש, כי תהליך עדכון החשיף לאור המלצות ועדת שמגר לא הסתיים בתיקון מס' 17. ניתן להזכיר לעניין זה את השיח הציבורי והמשפטי הממושך, שהוביל ברמות הימים לביטול סמכויות "ראשי המחוזות שיפוטיים" בצה"ל – מחוזות השיפוט המחולקים לפי פיקודי זרועות הצבא,

שבראש כל אחד מהם עמד מפקד פיקוד או זרוע. סמכויות ראשי המחוזות נגעו לניהול המשפטים הצבאיים ממש, בעניינים כגון זימון בית-דין, מתן הוראה לעריכת משפט בדלתיים סגורות ואף סמכות מיוחדת להורות לתביעה להגיש ערעור וסמכות לאשר פסקי דין חלוטים. ביטול סמכויות אלה לא התרחש, אלא בשנת 2003 – בחלוף תקופה של עשרים שנים בקירוב, מאז התיקון המשמעותי שהתרחש בשנות השמונים.

מדוע בחרתי בנושא?

כקצינה המשרתת בבית הספר למשפט צבאי, אני נדרשת להציג את מערכת המשפט הצבאית לגורמי חוץ רבים, במנשק תדיר עם "הצבא הגדול". לא אחת, עולות בפניי שאלות מגורמים שונים בצה"ל בדבר שיקולי ההעמדה לדין בצבא, מבנה בתי הדין והיחס שבין השופטים המשפטנים המקצועיים (המכונים בחקיקה "משפטים") לבין שופטי הצד משורות הצבא, ובין מערכת זו כולה ובין שדרת הפיקוד הצבאית.

ברי לי כי הנטל לשמור על האמון במערכת המשפט הצבאית כולל גם את הצורך בהסברת מאפייני המנגנון המשפטי למשרתים בצה"ל עצמם, בדגש על עצמאותה ומקצועיותה של מערכת זו. באספקלריה זו, תיקון מספר 17 לחוק השיפוט הצבאי היה לנדבך חשוב ומשמעותי ביותר בחומתה הבצורה של מערכת המשפט החזקה בצה"ל.

להרחבה בנושא, ראו גם:

- הצעת חוק השיפוט הצבאי (תיקון מס' 17), התשמ"ו-1986, (קריאה שנייה וקריאה שלישית) – <http://m.knesset.gov.il/activity/plenum/Pages/SessionItem.aspx?itemID=159952>;
- כתב העת "משפט וצבא", גיליון מס' 5, אדר א' התשמ"ו - פברואר 1986 ;
- דברי ההסבר להצעת החוק 1756, כ"ב חשון התשמ"ו, 6.11.1985 ; http://fs.knesset.gov.il/11/law/11_ls1_291125.PDF ;
- חוק השיפוט הצבאי (תיקון מס' 42), התשס"ד-2003: http://fs.knesset.gov.il/16/law/16_lsr_299795.pdf ;